

TÝKÁ SE MĚ NÁSILÍ? – INTERAKTIVNÍ WEBOVÉ STRÁNKY V PREVENCI SOCIÁLNĚ-PATOLOGICKÉHO CHOVÁNÍ URČENÉ DĚTEM STARŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU

DOES VIOLENCE CONCERN ME? – INTERACTIVE WEB SITES IN THE PREVENTION OF SOCIALLY PATHOLOGICAL BEHAVIOUR INTENDED FOR OLDER SCHOOL CHILDREN

LUDMILA SKÁLOVÁ, LUMÍR KOMÁREK

Státní zdravotní ústav, Centrum zdraví a životních podmínek, Praha

SOUHRN

Jsou prezentovány interaktivní webové stránky „Týká se mě násilí?“ určené dětem staršího školního věku se zaměřením na prevenci násilí jako jedné z forem sociálně-patologického chování. Základním prvkem stránek je interaktivní nástroj, který umožňuje individuální zhodnocení vědomostí a míry rizika vyplývajícího ze sociálně-patologického chování dětí – uživatelů webových stránek. V ověřovací fázi stránek byly zjištěny nízké vědomosti o sociálně patologickém chování a riziková chování dětí ve sledovaných situacích. Webové stránky jsou příspěvkem k celospolečenské potřebě zvýšit preventivní aktivity řešené problematiky především u dětí za využití moderních přístupů edukace a zároveň intervence.

Klíčová slova: sociálně-patologické chování, násilí, prevence na internetu, prevence násilí

SUMMARY

The website „Does violence concern me?“ is focused on children aged 11–15 years and prevention of violence as one of the existing forms of social-pathological behaviour. The basic element of the website is the interactive tool, which allows individual assessment of knowledge and risks resulting from children's socio-pathological behaviour. Within the verifying phase of website poor children's knowledge concerning risk situations and risk behaviour were revealed.

The website is a contribution to a nationwide need to increase preventive activity in child violence prevention with the use of modern methods, attitudes and intervention.

Key words: socio-pathological behaviour, violence, prevention via internet, violence prevention

Úvod

Násilí se stává běžným jevem téměř všude ve světě, ve všech společnostech, přesto není možné je považovat za normální. Výzkumy prokazují, že může vést k negativním zdravotním následkům, fyzickým, psychickým i sociálním, s největším dopadem na vyvíjející se dětský

organismus. Násilí brzdí příznivý vývoj osobnosti dítěte, je rizikem rozvoje negativních typů chování, přičemž není zanedbatelný fakt, že výchovné tělesné tresty – jako jedna z forem násilí – jsou nedílnou součástí života dětí v dnešních rodinách. Statistiky násilí jsou alarmující, vyplývá z nich potřeba efektivní prevence. Mnoha projevům a důsledkům násilí by se dalo předejít vhodnou

a cílenou prevencí, mezi prvořadé patří výchova k prevenci. Interaktivní program umístěný na internetu nabízí jednu z možných forem přístupů k prevenci, který využívá možnosti moderní komunikace a moderních metod, se zajištěním odborně garantovaných informací.

Metodika

Webové stránky www.szu.cz/czzp/nasili byly založeny na identifikaci rizikových faktorů sociálně patologického chování, především násilí a jeho následků, které jsou prokázány studiemi řešenými u dětí staršího školního věku. Při tvorbě stránek byly použity informace týkající se příčin a následků násilí, které jsou dětem předloženy standardní cestou a formou interaktivních dotazníků zaměřených na zkušenosti a postoje. Vyhodnocení dotazníků umožňuje poznání individuálního rizika nesprávného a nerozumného chování v daných situacích s grafickým vyjádřením rizika. Na základě odpovědí na jednotlivé otázky jsou podány informace o možné prevenci, informace se vztahují vždy k riziku, které bylo zjištěno. Vědomostní test doplňuje paletu interaktivního nástroje, jeho výsledek je vyjádřen graficky, zároveň je uveden výčet chybně zodpovězených otázek s náhledem na jejich správnou verzi.

Práce s dotazníky/testy je umožněna až po zaregistrování, kdy se udává pohlaví, rok narození, heslo, tak aby bylo možné pracovat s dotazníky podle časových možností respondenta. Zadáním hesla a odhlášením je umožněno vyplňování jednotlivých dotazníků při opakovaném vstupu na webové stránky. Tato registrace zároveň dovolí uložení dat v databázi podle zvoleného přístupového hesla i při opakovaném vstupu. Vytvořená databáze přístupů a odpovědí na jednotlivé otázky daných testů umožňuje analýzy získaných dat ve vztahu k věku a pohlaví.

Vlastní interaktivní nástroj je doplněn základními informacemi o ovlivnitelných faktorech na stránce „Víš, že...“, na stránce „Kde se dozvíš víc“, internetovými a telefonními linkami pomoci, důležitými kontakty (linky důvěry, dětské krizové centrum, společenství proti šikaně), odkazy na další webové stránky a slovníkem cizích slov vztahujících se k dané problematice.

V rámci ověřovací studie navštívilo webové stránky 249 dětí ve věku 11–15 let (113 chlapců = 45,4 % a 136 dívek = 54,6 %). Souběžnou anketou byl zjištěn názor dětí na webové stránky.

Výsledky

88 % dotazovaných dětí uvedlo, že se jim projekt líbil a že je zaujal, 86 % uvedlo, že se dozvěděly nové informace (respondence 91,6 %).

Zkušenosti s různými formami sociálně-patologického chování včetně traumatizujících zážitků udává vysoké procento dětí. 73 % dětí udává, že vědomě ublížily jinému, 63 % dětí potvrzuje, že jim někdo ublížil, 53 % udává zážitek s psychosomatickými důsledky, 42 % zkušenost se šikanou, 16 % ji uvádí jako traumatizující událost. Jako traumatizující zkušenost udává 26 % dětí nedůstojné ponížení, 12 % vyhrožování vyhazovem z domova, 47 % ztrátu kamarádů. 36 % dětí má zkušenost s tělesným potrestáním od rodičů.

34 % dětí uvádí, že v situaci, kdy jsou svědkem agrese, jsou bez zájmu nebo na straně agresora. 55 % dětí neví, jak se zachovat v situaci, kdy jsou ohrožovány, 10 % by využilo linku pomoci pro děti.

Téměř 90 % dětí uvádí nespokojenost sama se sebou, 66 % nepříjemné situace zvládá hněvem, zlostí nebo vztekem, 43 % neumí odpouštět. Na základě smyšleného příběhu projevilo empatii 85 % dětí.

92 % dětí toleruje některé z forem sociálně-patologického chování. Vědomostním testem byly prokázány malé znalosti týkající se sociálně-patologického chování, práv dítěte. Za sociálně-patologické nepovažují děti mnohé formy chování – chatování na internetu déle než 2 hodiny denně až 93 % dětí, sledování akčních filmů 88 % dětí, běžné užívání vulgarismů 62 %, hry na výherních automatech 60 %, xenofobii, rasismus 51 %, vandalismus, sprejství 41 %, násilí 26 %, šikanu 26 % dětí. Děti neoznačují jako násilí také zanedbávání dětských potřeb a péče, nabídku sexu za peníze a další.

Mnoho dětí nepřisuzuje posílení sociální zdatnosti, jejichž formy test nabízí, význam – pouze 61 % dětí uvádí zájmové aktivity, 60 % dostatek pohybové aktivity, 59 % rozvíjení kamarádského vztahu. Možné poruchy mezilidských vztahů v důsledku násilí uvádí pouze 60 % dětí.

Diskuse

Násilí se stává běžným jevem, ale nelze tuto formu sociálně-patologického chování považovat za normální a být k problematice lhostejní. Problematika násilí v dětském věku má dalekosáhlé následky, neboť zasahuje vyvíjející se dětský organismus. Znalosti, návyky a vědomosti o rizikových faktorech pro vývoj osobnosti mají význam pro chování a postoje jedince nejen v dětském věku, upevněné znalosti si dětský jedinec přenáší do dospělosti.

Rada Evropy upozorňuje na narůstající fenomén násilí a uvádí, že kultura 21. století by měla být dobou nenásilí ve výchově. V duchu těchto idejí je výchova k prevenci násilí jedním z prvořadých cílů. Použití internetu je jednou z možných cest, jak nabídnout pomoc, ale také jak vyhodnotit některé situace, které mohou být vzhledem k závažnosti problematiky skryté a obtížně mapovatelné.

Telefonické linky, které nabízejí dětem pomoc ve stavu krize či potřeby při řešení problému, zaznamenávají v posledních letech – přes stabilní počet dětských hovorů – vzestup počtu hovorů, na jejichž začátku stojí násilí (1). 10 % dětí sledovaného souboru by využilo linku pomoci pro děti v případě, že by mu někdo ublížil, a potvrzují tak oprávněnost této formy pomoci. Řada dospělých si stěžuje na vzrůstající dětskou agresivitu, ale je potvrzeno, že mezi domácím násilím a dětskou agresí existuje přímá vazba (2). Analýza výsledků odpovědí dětí na položené otázky potvrzuje osobní zkušenosti dětí s tělesným potrestáním, zážitky s psychosomatickými důsledky.

Vedle přímého násilí v rodině se na agresivitu dětí podílejí obvykle i další faktory, jako je násilí v médiích, absence citové spoluúčasti, nenaplňování základních potřeb dětí, a mnoho dalších, které jsou odpovědné za nízkou psychickou odolnost dětí. Tato fakta potvrzují výsledky analýzy odpovědí na předložené otázky, je zřejmý nedostatek vědomostí o různých formách sociálně-patologického chování, které děti považují za normální.

S dětmi se málo hovoří o pocitech, vychovatelé nepomáhají porozumět chování, přitom zvládání agrese a úspěšné zacházení s ní tvoří důležitou součást sociálních

kompetencí každého člověka. Stoupající agresivní chování je odrazem emocionální frustrace (2). Odpovědi dětí na otázku, komu se svěří v případě ublížení, dokumentují malou důvěru dětí vůči dospělým, ale zároveň jsou projevem vývoje osobnosti dítěte staršího školního věku, kdy si dítě uvědomuje pocity křivdy, nepochopení, ponížení v důsledku tělesného násilí. Výsledky studií, které byly prováděny v letech 1994–2000 (2, 3, 6), prokázaly, že mnoho dětí je tělesně trestáno formou, která odpovídá násilí, a pětina dětí prožívá emocionální trauma. Zkušenosti dětí, které odhalilo šetření pomocí interaktivního dotazníku na internetu, tuto skutečnost potvrzují. Vysoká procenta dětí udávají nedůstojné ponížení, šikanu a další stresory, se kterými se v posledním roce musely vyrovnávat, přitom pětina dětí uvádí, že by se nesvěřily, pokud by jim někdo ublížil.

Problematika zasahuje do všech oblastí společnosti (3, 4, 5). Humánní, sociální a další zdravotní následky psychických traumat v důsledku násilí trvale mění zdravotní stav a přispívají svými následky k dalším různým zdravotním negativním dopadům na jednotlivce (1, 2). Tělesné stesky dětí zjištěné pomocí interaktivního dotazníku jsou alarmující – polovina dětí přiznává smutek, neklid, nervozitu, čtvrtina trpí zvýšenou úzkostí. Až 70 % dětí zkouší nebo konzumuje alkohol.

Je známá malá povědomost o možnostech a standardních postupech preventivního zásahu, analýza odpovědí na otázky dotazníků tuto skutečnost potvrzuje.

Použití internetu je jednou z možných cest, jak vyhodnotit situaci v ČR, jak nabídnout pomoc nejen dětem, ale také pedagogům při jejich složité práci s dětmi. Nedílnou součástí projektu je i poskytnutí informací s odbornou garancí v ucelené formě, které by mělo nejen každé dítě, ale také dospělý včetně pedagogů znát.

Závěr

Násilí jako jedna z forem sociálně-patologického chování představuje závažný zdravotnický, ekonomický a společenský problém na celém světě, ale nelze tuto skutečnost přijímat jako samozřejmost. Důsledná účinná prevence je nutná na všech úrovních, je záležitostí celospolečenskou, multidisciplinární, velkou úlohu mají výchovné prostředky. Internet a jeho možnosti mohou přispět k preventivním zásadám výchovou, poznáním, nabídkou kvalitních informací. Oslovení dětské populace pomocí internetu je jedním z preventivních přístupů, kdy je využito moderních metod medií spolu s nástrojem atraktivním pro dětskou populaci.

Interaktivní nástroj na internetu, který je určen dětem staršího školního věku, otvírá možnost pochopit rizika vlastního chování, která mohou vyústit v poškození zdraví. Prosazování zásad primární prevence a podpory zdraví prostřednictvím internetu má sice své limity, ale

je jednou z možných cest, jak nabídnout pomoc nejen dětem, ale také pedagogům a vychovatelům.

Posouzení interaktivního nástroje na internetu dětmi, který byl vytvořen s ambicí zaujmout, je problematikou prevence násilí a příležitostí sebezpoznání, dokumentuje jednu z možností, jak využít moderních přístupů. 88 % dětí, které s projektem pracovaly v ověřovací fázi, uvedlo, že je projekt zaujal, 86 % uvedlo, že se dozvěděly nové informace, a potvrzují tak nedostatek informací o prevenci v dané problematice.

Výsledky šetření pomocí interaktivních dotazníků dokumentují riziková chování dětí ve všech sledovaných situacích a nízké znalosti o prevenci.

Projekt je příspěvkem do systému preventivních opatření, doplněním palety přístupů k problematice sociálně-patologického chování, edukace a zároveň intervence přijatelnou formou pro cílovou populaci. Je příspěvkem k celospolečenské potřebě zvýšit pozornost vůči prevenci násilí, především u dětí. Je to oblast, která patří k jedněm ze zdravotnických problémů současnosti a o které se data obtížně mapují. Webové stránky mohou být zdrojem informací nejen pro cílenou věkovou skupinu, ale také pomůckou edukace v základních školách i široké veřejnosti, která stránky navštíví. Může doplnit škálu prostředků vhodných pro výuku ve vzdělávacím procesu, kdy se otvírá možnost zařazení do předmětů věnovaných prevenci a podpoře zdraví. Projekt byl přijat se zájmem pedagogickou veřejností.

Projekt byl řešen za finanční podpory dotačního programu MZ ČR „Národní program zdraví – Projekty podpory zdraví“ v roce 2006 pod identifikačním číslem 9598.

Program je dostupný na webových stránkách SZÚ www.szu.cz v mapě webu: Prevence úrazů, násilí a otrav a Škola a zdraví.

LITERATURA

1. Vaníčková E. Sociální toxiny. Praha: Česká společnost na ochranu dětí; 2003.
2. Vaníčková E. Tělesné tresty dětí: definice – popis – následky. Praha: Grada Publishing; 2004.
3. Violence and disasters. Geneva: WHO; 2005.
4. Violence Prevention Alliance: building global commitment for violence prevention. Geneva: WHO; 2005.
5. Youth violence. Geneva: WHO; 2002.
6. Zvadová Z. Violent injuries in school children and how to prevent them. In: Sustainability within safe communities: abstract of papers presented on the 13th International Conference on Safe Communities. Praha: Centrum úrazové prevence; 2004.

MUDr. Ludmila Skálová
Státní zdravotní ústav
Šrobárova 48
100 42 Praha 10
E-mail: skalova@szu.cz